

Видане Товариства „Просьвіта“ в Америці.

Липень 1914.

Ч. 7.

July 1914.

РІК I.

VOL. I.

З М І С Т:

Огонь на услугах чоловіка (З ілюстрації).

Становище п'яниці.

Янко Музика.

Свинячий син.

Дні нашої слави і недолі.

ЦІНА 15 ЦЕНТІВ.

НАКЛАДОМ ТОВ. „ПРОСВІТА“ В АМЕРИЦІ.

З друкарні „Свободи“ — 83 Grand St., Jersey City, N. J.

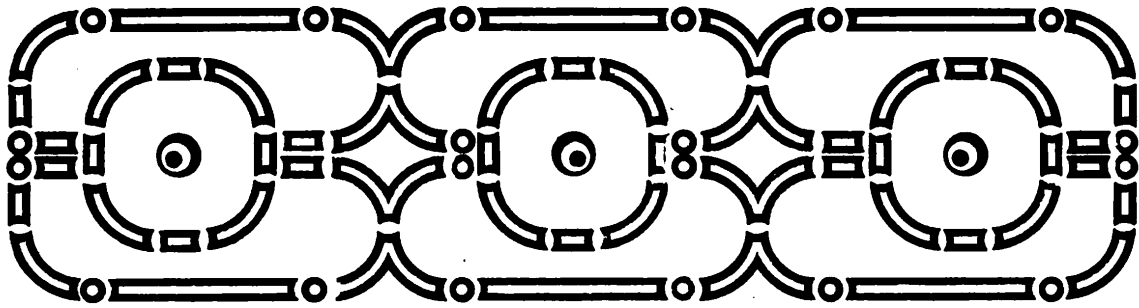
1914

ENLIGHTENMENT

Published monthly by
**THE BOARD OF EDUCATION OF
THE LITTLE RUSSIAN NATIONAL
UNION OF AMERICA**
at 83 GRAND ST., JERSEY CITY, N. J.

Terms of Subscription:

U. S. A. .... **\$1.00** a year
To other countries **\$1.50** a year
Single copy..... **15 c.**

В. Умінський.

ОГОНЬ НА УСЛУГАХ ЧОЛОВІКА.

(Переклад з польського).

Хочу вернути ся з Вами, Вп. читачі, в первісні темні часи, де початок людського роду, та показати Вам ту дорогу, якою ступалисьмо через тисячі літ, щоби статись тим, чим тепер ми є. Сподію ся, що придивляючи ся їй не одно скористаєте, научите ся ширше розуміти много річий, а що найголовнійше, увірите, що призначенєм роду людського є досконаленє себе і змаганє до ліпшої, красшої будучности.

Хоть могло би ся здавати неімовірним, однак нема сумніву, що в перших початках свого істнування на землі чоловік не знав огня і був зовсім позбавлений всяких користий, які огонь приносить.

В тих часах чоловік не міг багато різнити ся від звірат, а навіть не дуже перевищав їх розсудком.

Слабий, не наділений природою кігтями та сильними зубами, був він тягом наражений на великі небезпеки. Хочачи удержати ся при життю, мусів хоронити ся перед своїми чотириножними ворогами на дерева або в підземні печери. Кормив ся по найбільшій часті овочами, ягодами, корінем та лісним медом. Як удадо ся йому зловити птаха, рибу або яке инше звіря, мусів його їсти сирим; терпів від студи та слоти, одним словом був диким та пожалованя гідним єством.

Що зміг те все перетривати та оперти ся диким звірям, з одної а ворожій природі з другої сторони, те се має завдячити тій іскорці розуму, яку Сотворитель вляв у його душу.

Що первісний чоловік стояв на низшім уровени навіть від нинішних диких племен, заселюючих пустиню Австралії, або пустині Африки та Америки, де лісів не ткнула ще сокира, — свідчить о тім та обставина, що не найде ся поміж ними ні один, що не знав би ужитку огню, та не умів його розпалити.

В який спосіб чоловік найшов ся в посіданю огню, коли заволодів тим елементом і примінив його до своїх потреб, сего даром старали бисьмо ся дійти.

Огонь стрічаємо в природі в двох відмінах: яко огонь небесний т. є. громи та блискавиці, що їх видимо підчас бурі, та яко огонь підземний, який вибухає з вульканів.

Могло зайти таке, що в дерево ударив грім та запалив його; а чоловік поборовши тревогу, яку взбуджує в кождім сотворіню того тайне, грізне і могутне явище, — найшов нагоду пізнати його прикмети.

Може тоту прислугу віддала йому розпалена лява, що виливає ся з вулькану і єще довго опісля

держить в собі горяч. А треба знати, що тоді не бракло вульканів.

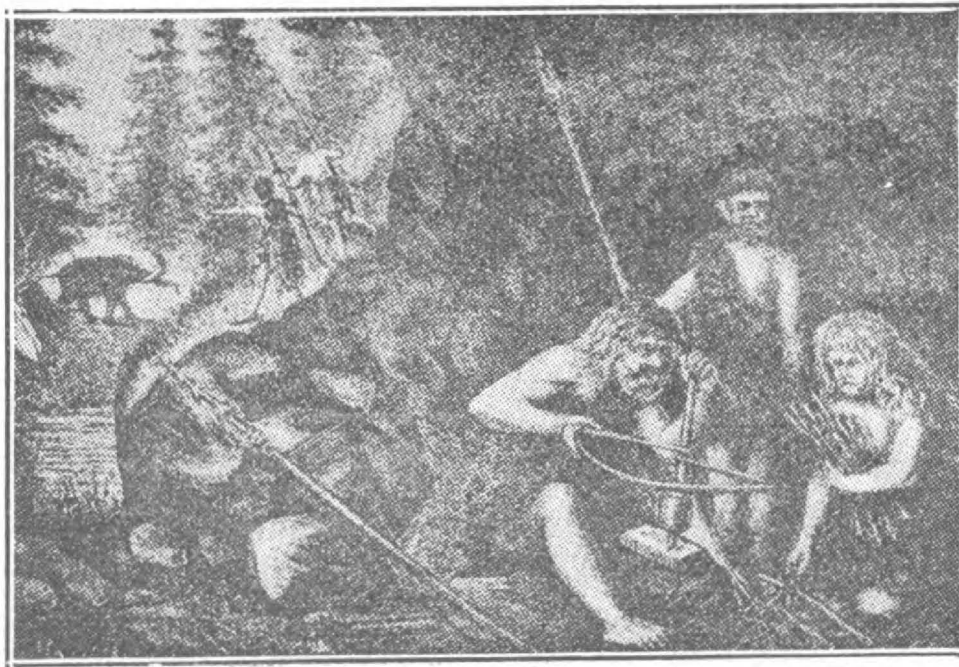
Наколи чоловік раз пізнав огонь та всякі користи які з нього мож мати, розуміє ся, що більше з ним не розставав ся. Розпалював його в своїм притуловищи, огрівав ся його теплом та користував ся його світлом.

Огнище, що горіло при вході до замешкалої пещери, відстрашувало диких звірів і се була дуже важна користь. Світло його давало спроможність працювати нашим предкам по заході сонця, та приладжувати оружє, вудки, сіти і інші необхідимі предмети, а день уживати на лови. Мусимо тямити також і на те, що багато овочів є таких, які лиш по спеченю мож споживати; що навіть мясо спечене є смачнійше як сире. Немож отже дивувати ся, що первісний чоловік хоронив старанно огонь, щоби не погас; а будучи примушеним переносити ся з одного місця на друге, забирав з собою тліючі головні. Се старанє буде нам зовсім зрозумілим як звернемо увагу на се, що чоловік через довгі літа і віки не умів розпалювати огню; хоть користував ся ним а і опісля, коли уже сам научив ся тої штуки, то вона все вимагала багато труду та зусиль.

Нім ще чоловік заволодів тим неоціненим скарбом, женщины та діти, в страху перед дикими хижаками, товаришили все мужчинам — своїм оборонцям. Опісля повірено женщинам доглядати огню а се стало ся причиною важних наслідків.

Передше не істнувало то, що називаємо нині „домом”, в значіню сталої осаді; опісля огнище, що його стерегла рука женщины, стало ся збірним осередком, місцем притуловища і спочинку для мужчин, що повертали з ловецької виправи. Муж відда-

вав убиту на ловах звірину жені, а вона обдирала її з шкіри та приладжувала бенкет для цілої сім'ї. Будучи паном печери та огнища, жінщина, щоби скоротити довгі хвилі очікування свого мужа з ловів, займалася всякими роботами. Виправляла шкіри, очищувала їх камінною шкробачкою, при помочи голки зладженої з рибячої ости шила зі шкір одяг, збирала

Чоловік передпотоповий в печері. Здалека видно ловців, що полюють на мамута.

в лісі овочі, ягоди, пташині яйця, причинюючи ся в той спосіб до поліпшення життя-буття родини.

Видимо отже, що огонь був причиною, якою викликала розділ праці між жінщиною а мужчиною і був якби основою родинного житя. Мужчина взяв на себе виключно доставу звірини, оборону перед нападами диких хижаків та ворожих сусідів, як також ладжене оружя. Жінщина взяла на себе труд догляду над печерою, чи шаласом та горіючим огнем, ла-

дила страву, одіж, домашні знаряди, та опікувала ся дітьми.

Дивна річ, що той поділ праці задержав ся аж до наших часів, перетривавши сотки віків.

Женщина всюда, так в Африці, Америці і Азії як і у нас, працює дома або в найблизшій сусідстві дому займаючи ся газдівством, а мужчина є все поза домом.

Не думаймо, що винахід огню, а взгядно розпалюванє його, був доконаний скоро та легко. Навряд, пройшло много тисячів літ, нім первісний чоловік научив ся сьої штуки.

В який спосіб наші предки научили ся сьої штуки т. є. штучного добуваня огню є для нас такою самою загадкою, як питанє, звідки взяли його вперше.

Розв'язати сю загадку можна би лише за помічю порівняня ріжних народних подань, що говорять о походженю огню. І тут однак натрафимо на трудности, бо в тих поданях є дуже багато противорічий.

Наведемо кілька таких подань.

Всюди вірять дикі люди в то, що огонь походить з неба та що був зісланий на землю або украдений богам. Такі повірки мають жерело здаєть ся в тім, що на небі находить ся огнисте сонце, зьвізди, місяць і що звідти спадають підчас бурі громи.

Так приміром, після поданя старинних Греків, один божок іменем Гефайст зістав за якусь провину покараний в той спосіб, що громовладний Зевес замінив його в огонь та трутив з небес на землю. Індійський божок Агні, що означає огонь, наділений назвою „хмароїздець” або „огненний птах” також примандрував з неба на землю.

Інші народи були переконані, що то птиця принесла людям огонь з облаків. Римляни мали своє поданє, яке в слідуєчий спосіб пояснювало походженє вогню: Нума Помпілій, один з перших королів, за порадою Емерії, упоїв вином чорну жовну та виміг на ній зраду тайни спровадження огня з хмар на землю. Птахом таким певне тому вибрано жовну, що вона має на голові червону латку.

Хінці приписують також чорній жовні штуку доставлюваня огню з дерева. Одно індійське племя, що замешкує північно західну Америку, вірить, що то крук приніс огонь з неба. Незнаючи, що огонь пече, взяв його в клюв; почувши однак біль, опустив його на скалу. Тому то, каже повірка, до нинішнього дня, можна з каменя викресати іскри. Дуже розповсюднене є повірє старинних Греків о Прометею, великані. Він був такий сьміливий, що украв богам огонь, щоби наділити ним мешканців землі. Обкрадений божок попав в гнів, ухопив Прометея та прикував його до скали а соколи і вірли дерли живцем його груди.

Се повірє, послужило поетам і малярам яко зміст до пісень та образів. Нині в Прометею видимо генія, що неустрашимо сягає по знанє та правду, на перекір кайданам, що сковують людського духа, та в наслідок того терпить страшні муки.

Такі повіря, що їх мож подибати у ріжних народів, позваляють нам догадувати ся, що люди дістали огонь з неба, отже з грому, а опісля научили ся добувати його з каменя, котрий має ту прикмету, що, если ударимо один о другий, видає іскри. І наші діти бавять ся в кресанє огню, хоть їх того ніхто не учить.

Аж пізнійше хтось, коли вертів отвір в дереві иншим кавалком дерева, завважав случайно, що в наслідок тертя двох твердих предметів мож наперед добути тепло а опісля дим та іскри.

До кресаня огню надаєть ся найліпше кремінь, котрого нігде не бракує. Відомо, що з неба спадають камені (метеори). Дуже часто суть се брили менче або більше чистого зеліза. Як якийсь первісний чоловік найшов таку брилу зеліза та ударив в ню своїм кремінним топором то нема сумніву, що мусів видобути з неї сильні іскри. Таким способом винайдено кресиво, котре перетревало віки, та дійшло до наших часів, доки не заступлено його сірниками. Кресиво здибаємо у різних диких народів, які ще не знають сірників. Мешканці островів Алеутів, що лежать коло берегів північної Америки, добувають огонь в той спосіб, що натирають два кремені сіркою, ударяють ними до себе тримаючи над ними сухий мох, що запалює ся від іскри. Того самого способу уживали старинні Греки.

Далеко більше однак розповсюднило ся добуванє огня за помочию тертя одного кавалка дерева о другий.

Не є се легкий спосіб. Він вимагає великої сили та вправи.

О тім, що терте викликає тепло, мав кождий случайність переконати ся. Як вісь в тяжко наладованім возі не є добре намащена, то може загоріти ся а если є зладжена з зеліза то розгріє ся до червоного. Сверлик, коли ним вертимо дерево, розгріває ся. Коваль, як хоче розпалити в кузьни огонь а немає сірників, то кладе кусень зеліза на ковало та бє його молотом так довго поки воно не розгріє ся до червоного а так ним і розпалить, що потрібує Дикий чо-

ловік знає дуже добре ті всі явища, та уживає їх до добування огню. Мешканці Гавайських островів, беруть приміром кусень дерева, грубий на два пальці по середині з рівцем. Кладуть його на землю і при-держують ногою. Опісля трут в рівці лісочкою, на кінці притупленою, доки кінець її не зачне димити ся та видавати іскри. Іскру ловлять на сухий мох або на губку і дуючи на ню розпалюють огонь.

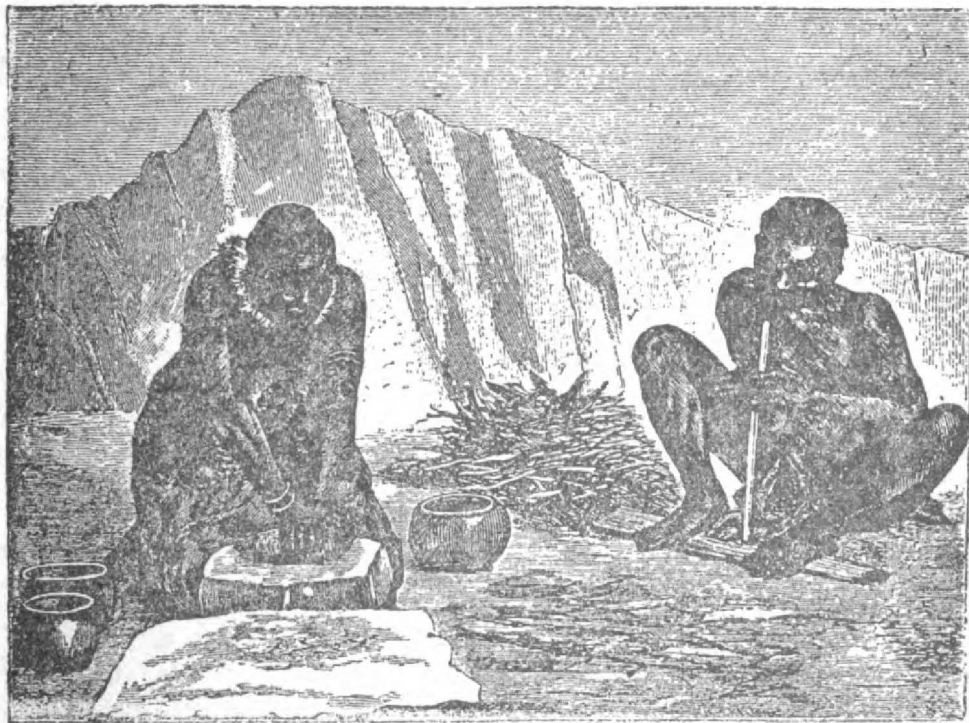
Трохи практичнійше поступають мешканці о-стровів океану Індійського. Вони розпинають пов-здовж кавалок бамбусової тростини порожної в се-редині, яка має грубість руки. Середину наповнюють губкою, і в той спосіб приготовлену половину нати-нають впоперек рівцями та кавалком острого як ніж бамбусу пилюють в тих рівцях туди і назад, доки іскра не упаде на губку. Сей спосіб є дуже легкий, понеже бамбусова тростина має тверду кременисту кору та росте всюди в великій кількості.

Мешканці Америки, Австралії та африканські Мурина, добувають огонь за помочю верчення. В тій цілі беруть два кавалки дерева, один плоский та м'який а другий твердий, що має вид лісочки. Ко-нець тої лісочки вкладають в отвір виверчений в плоскій дощині і за помочю скорого оборотового ру-ху, так як звичайним бором до верчення металів, ви-кликують велику горяч, котра запалює наперед ча-сточки уриваючого ся пилу а опісля сухий мох, на який ті запалені часточки спадають. Той спосіб ви-магає крім великої вправи двох людей, бо наколи один опустить долоні аж до кінця лісочки, другий зачинає крутити нею з гори, щоби не було перерви.

Місто мозолити ся над розпаленем огню, дикі люди волять удержувати його постійно в своїх за-хистах. Північно-американські Індіани уміють так

обчислити розміри горючого костра, що повертаючи досвіта з ловів, застають ще тліючі головні. Австральці знова, переносять з собою головні, та хоронять їх старанно, аби не погасли, щоби заощадити собі труду з розпалюванем сьвіжого огню.

Годі розводити ся над тим довше, якими способами добувають ріжні народи огонь. Належить приступити до сїрників, які витиснули зовсім кре-

Мурин добуває огонь запомочию верчевя. Жєнщина тре кукурузу на муку.

сиво та губку та дістали ся навіть до диких народів, що заселяють осередок Африки та Америки.

Відома річ є, що сїрник запалює ся вже за малим потертем, яке вистарчає, щоби фосфорова головка займила ся. Чим є фосфор, о тїм говорить ся де інде, ми коротко спїмнемо, що то є матерія дуже легко запалююча ся та видобуваєть ся його з звїрячих костей і деяких каменїв які зовуть ся фосфоритами.

Головка сірника складаєть ся з фосфору і з всяких додатків, які ослаблюють його самозапальність як мілкий пісок, шкло, живиця, і які надають твердості тій мішанині. Позаяк фосфор видає з себе прикрий запах, тому головки сірників потягаєть ся по верхи масою, що спинює виділюване ся того запаху а разом хоронить сірник від вогкості.

В сірниках, що зовуть ся сальонові, є дуже троючий фосфор жовтий, небезпечний для здоровля; отже заступлено його фосфором червоним, що правда труднійше запальним, але за то нешкідливим для здоровля.

Так звані сірники шведські, запалюють ся за помочию фосфору червоного, котрий однак не входить в склад головок тих сірників, але находить ся на папері, о котрий потирає ся сірник. Маса, з якої ладить ся головки до тих сірників, складаєть ся звичайно з потасового хльорану, дво-хромяну потасового, спорошкованого скла і гуми. Маса на папері о який потираємо, складаєть ся з фосфору червоного і сірчку антимонового. При тім деревце сірника є напоєне стеариною.

Через потерте, часть маси фосфорової, яка находить ся на папері, приліплює ся до головки сірника, запалює ся та переносить полемінь на масу головки. Сірники італійські, замість з дерева є зладжені з стеаринового гнотика а їх головки з червоного фосфору.

Рік річно з'уживаєть ся в цілім сьвіті кількасот міліонів пуделок сірників а над фабрикацією їх працює кількадесять тисяч людей.

Перейдім тепер до вареня, яке стоїть в тісній сполуці з огнем а яке дало початок иншому винаходуви в історії людства а іменно гончарству.

Коли чоловік мав уже в своїм посіданю огонь, пересвідчив ся, як той огонь ділає на корм, що сире мясо мякне, робить ся смачним та стає стравнійшим як його огрівати огнем або інакше сказавши, як його спечемо.

Найстариннійший звичай печеня подибаємо у кочуючого Австралійця. Він споживавши кангура, або яку иншу звірину, не обдирає її навіть з шкіри, але таки з шкірою припалює трохи над огнем і так споживає.

Житло Австралійця.

Инші дикі народи поступили під тим взглядом більше вперед. Вони уживають до печеня або роштів, сплетених з свіжого сирого прутя, або прутів, на котрі насилують мясо і обертаючи ним в полонінях огню, в той спосіб печуть. Рожен до нині лишив ся і не вийшов з уживаня. Нині однак зладжує ся його з заліза, та прикріплює ся до корби, котрою

його обертає ся в огни. На роштах, о яких ми спіснули висше, печуть полуднево-американські племена рибу.

Піч є уже богато пізнійшим винаходом. Найпростійша піч, се яма викопана в землі, та виложена камінями. На дні тої ями розкладаєть ся огонь, а наколи каміне розгрієть ся, тоді викидаєть ся з ями недопалки, вкладаєть ся там звірину, приложуєть ся її горячим камінем а відтак присипуєть ся попелом. В такій печи мясо дуже добре пече ся. На островах Океанії та на Австральській суши, де о вареню ніхто немав понятя, того роду печи були уже давно в ужитю. Пересвідчено ся однак, що і в інших частях сьвіта були знані такі урядженя: Лівінгстон видів їх в полудневій Африці, Сирвіл в Новій Зеландії, Марліє в Бразилії а Мустер в Патагонії, (Америка полуднева).

Не лише мясо але і корінці рослин, овочі і зерно печено в той сам спосіб. Правдоподібно дикі люди случайно пересвідчили ся, що зеренця чи коріне, котре они найшли в попелі були смачні та не тяжили в жолудку так як сирі а при тім були м'які при їдженю. Печене збіже було улюбленою стравою Жидів та було головною частию рослинної поживи у Греків та Римлян. Шульки печеної кукурудзи є до нині присмаком для Американина а й на островах західних та східних Індіїв. Навіть Мурини в внутрі Африки живлять ся спеченим та стертим на муку збіжем, додаючи до нього трохи муки тертої з сушеної риби або мяса. Покраяна в тоненькі паски риба, або мясо а опісля печені на горячих каменях, становлять смачну страву кочуючих народів Африки.

Варенє в кипятку є уже дуже зложеним способом ладженя корму. В сїм случаю немож обійти ся без огнетревалих начинь, в кєтрїм дала би огріти ся вода. Звісні однак є дикі племена, які не знають глиняних начинь а уміють варити страви в воді.

Вони взялись до того дуже цікавим способом. На примір племя Ассінїбойнів, що замешкує північну Америку привело до доксоналости земну піч, що о ній говорилисьмо перше. Така піч була виложена звірячою шкірою, яка, як знаємо не пропускає води. В таку яму наливали води, клали мясо або рослинні корми та кидали в середину розпалене до червоности каміня. В розігрітій в той спосіб воді мясо варило ся майже так само, як в глинянім горшку.

Австралійці, коли хотіли зварити рослинні корінці, складали їх поміж розпалене каміне та від часу до часу поливали водою.

Тоті приміри вказують нам на те, в який спосіб люди чим раз доходили до штуки вареня страв при помочи води.

Ще в XVI-ім віці кельтицькі племена в Ірляндії, завивали мясо в коровячу шкіру, вкладали до порожного пня, вливали до ввнутри води і опісля з верха палили дерево, поки не почало жарити ся. Се нагадує нам зовсім горщик, якого нині всюди уживаємо. Коли, та хто винайшов глиняні посудини до вареня, на се дуже трудно відповісти. Після всякої правдоподібности горнець був винайдений случайно і то здаєть ся повстав з коша.

Ще нині австральські жєнщини уміють плести такі густі коші, що їх уживають замість ведра до ношеня води. Може бути, що хтось перед тисячкою літ впав на гадку обліпити такий кіш глиною, щоби запобічи витіканю води. Се оказало ся практичне,

отже такі коші виліплені з глини стали входити в ужитє. Але лучило ся, що підчас пожару шаласу, чи може через инший який склад обставин, такий кіш згорів. Розумієсь, що кіш згорів до тла, натомість глина стала ся твердою та властитель переконав ся, що кіш видержує огонь а вода даєть ся в нїм огріти.

Можливо однак, що чоловік прийшов в инший спосіб до глиняних начинь, які належить зачислити до найбільших винаходів, які коли небудь зістали довершені.

Заперечити ся однак не дасть, що глиняні начиня появили ся пізно, бо їх заступало приладжованє страв в огни, т. є. печенє. Знаємо приміром, що мешканці Океанії і суші австральської знали печенє в земних печах, але о вареню в посудинах не мали понятя що перед сто роками т. є. нїм зіткнули ся з Европейцями.

Те саме мож сказати і о инших варварських племенах, що служать нам яко образ наших прапредків в старинних часах, нїм пізнали палену глину, лук стріли, металі та инші здобутки цивілізації.

В богато околицях Європи, Америки та Азії відкрито яскині а в них сліди побуту чоловіка. Між ріжними остатками не найдено там однак слідів з глиняних посудин. Се є доказом, що чоловік, який замешкував Європу та инші части сьвіта перед кількома десятками тисячів літ не знав ще варити, хоть огонь був уже для нього знаний.

Первісний чоловік в Скандинавії, Данії та Англії, по котрім лишило ся чимало ріжних памяток, що ними занимали ся учені, рівнож незнав варити в глиняних посудинах. Чоловік, що замешкував Європу середущу в „ледовій добі” як там ще жили реніфери, також немав понятя о тій штуці. Опісля до-

перва научили ся люди ліпити різні посудини, приміром урни, слізницї і т. п. предмети, які находимо в старинних гробах, ті однак посудини з огляду на те, що не були випалені, не могли бути уживані до вареня.

На основі розкопів глиняних посудин, що находять ся в малій Азії та в Греції, дійшли учені до переконаня, що тоті посудини були звисні одному гуртови народів, що є звисний під іменем Індogerмани, які замешкували в дуже давних часах Середущу Азію, а опісля звідти помандрували до Европи; тут осіли та дали початок теперішним народам. Разом з ними і штука ладженя посудин прийшла і до Африки.

Учені виводять при тій случайности цікаві заключеня. Племена, що не ховають домашних звірят, незнають також штуки вареня.

Приміром, кажуть учені, що кочівничі племена Індogerманів, які були примушені до переселюваня ся з місця на місце, перші впали на гадку, щоби свої діти кормити молоком звірят і в той спосіб дати полекшу матери — увільняючи її від годованя дитини своїми грудьми.

Австральські женщины, які не знають звірячого молока, кормлять свої діти аж до четвертого а навіть до пятого року житя. Се вправді є витолковане, бо годі дати дитині їсти, если в краю кромі твердого мяса та сирих овочів більше нічого нема. Але кочівники мають свої стада худоби, отже мали спроможність зауважати се, що молоко від корови, дуже добре заступає малим дітям матерний покарм. Студеного однак молока не мож давати малій дитині. Жінки ломили собі голови над тим, як загріти сту-

дене молоко, аж врешті прийшли до того, що винайшли глиняні посудини.

Тому то варенє поживи, стало ся привілеєм і працею женщин з якою мужчини не мали нічого спільного єще через довгі віки.

Опісля, коли ужите глиняних начинь до вареня розповсюднило ся, той факт викликав великі зміни в житю чоловіка. Насамперед женщина, звільнена по році від годованя дитини своїми грудьми, зискала дуже много на свободі, скорше ставала женою для свого мужа, через що їх відношеня ставали ся тіснійшими.

Тота обставина, що лучила женщину і мужчину, витісняла що раз то більше многоженство, що було розповсюднило ся межі кочуючими племенами. Видимо отже, що винайденє глиняних начинь та штуки вареня поживліня в воді, викликало величезні наслідки та посунуло значно вперед ціле людство. Чоловік, що мусів зразу жити ся сирими коріннями та овочами, а й сирим мясом, то завдяки огневи, посів нараз спроможність живленя себе печеними а опісля і вареними, легко стравними стравами. Завдяки горшкови, міг користувати ся тими ростинами, які передше були непридатні до поживи в сирім стані, добробит його отже збільшав ся.

Глиняний горнець перетривав аж до наших часів і не багато він за той час змінив ся, однак і кінець його чим раз ближший. Зелізо та інші металі, що їх ужите так розповсюднило ся в минувшім та біжучім століттю, грозять глиняному горшкови цілковитою загладою. На місце старого глиняного горшка, випаленого в печи і поливаного, входить в ужите ліпший тревалійший а навіть гарнійший металевий горнець, а то зелізний, мідяний а навіть нікле-

вий. За яких пятьдесят лїт, зникне той товариш наших мамів та прабабок навіть з села як тепер зникає з великих міст а по крайній мірі з заможнїйших домів. Проста до недавна штука вареня стала ся ремеслом, яке провадять, так сказати спеціалїсти під тим взглядом, звані кухарами.

Хоть глиняні начиня, що їх людство завдячує огневи, суть великим поступом, то однак здаєть ся він дуже малої ваги в виду появиеня ся металів, які рівнож одержуємо за помочию огню.

Первісний чоловік міг уживати яко одинокий матеріал на оруже та знаряди, дерева, костий та каміня. З загартованого в огни дерева робив списи, довбні, топори та стріли. Вістря до тих знарядів робив з костий а головно з кременя.

Розкопуючи землю в місцях, що їх замешкували первісні народи, находимо велике число таких камінних знарядів. Одні з них є грубо тесані і ті належать до найстарших та дають нам доказ, що наші предки не уміли ще добре обрабляти каміня. Опісля набрали вони в тім напрямі більше вправи, бо понад невинно витісованими топірцями, находимо в землі уже красшого виробу топірці. Під самим верхом, находять ся топірці, вістря до стріл, ножі і т. н. так гарно викінчені, що мусимо подивляти тих, що їх робили.

Трудно собі представити якої то зручности та терпеливості треба було, щоби з відлому кременя вирізати топорець, ніж, або вістря до стріли. Мабуть ніхто з нас не був би в силі наслідувати первісного чоловіка в тім взглядї.

Понеже аж до наших часів, були ще люди, що уживали камінних знарядів, можемо отже мати о тім яке таке понятє. Один з подорожників доказує,

що ошліфоване топірця займає дикому чоловікови один або і два роки часу.

Удосконалюючи своє оружжє та знаряди, первісний чоловік здобував собі щораз то лекше поживу. Головним його занятєм були лови на дикі звірята і ловля риби. Пастухом зістав він доперва пізнійше, коли зміг освоїти декотрі пожиточні звірята.

Візьмім хотьби наших предків, мешканців Європи. В далеких передісторичних часах замешкували в Європі інші роди звірят ніж нині. До найбільших хижаків зачислялось тогди медведя та тигра. Рівночасно з чоловіком існував ще і мамут, великанський слонь з закривленими клами, носоріг, великанський олень, гиена, дикий кінь, тур або первісний віл не споминаючи уже о менших родах звірят.

Наші прародичі були змушені своїм оружжєм вести завзяті і небезпечні борби з хижаками, що важли на їх жите а живили ся переважно мясом реніферів, оленів, коний і турів.

Цілий той час, коли люди не знали єще інших знарядів і оружжя, кромі тих, котрі ладили з каменя, зоветь ся „камінною добою”.

З камінної доби, бувби чоловік ніколи не відстав ся, як би не огонь. Той цінний елемент позволив чоловікови витопити з руди металі, які дали йому в руки средства, потрібні до забезпеченя його житя та двигнули його з дикого стану до стану висшого варварства, а звідси привели на дорогу до цивілізації.

Що значить, хоть би і найліпше витесаний камінний топір в порівнаню з нашою сокирою? Що значить камінний ніж, против сталевого? Ледви чи діточою забавкою, якої не хотів би уживати навіть такий робітник, що дуже мало цінить свій час.

Застановім ся над тим, в який спосіб чоловік при помочи огню відкрив металі. В землі знаходять ся різні руди, н. пр. мідяні, залізні, цинкові, що суть полуюкою всяких газів або інших тіл землистих з металем. Звичайно вистарчає випражити їх з деревним вуглем, аби отримати чистий метал. Так певне і стало ся, а правдоподібно зачало ся від витоплюваня міді. Первісний чоловік приладжуючи огнище, вложив в него замість звичайного каменя найдені случайно кавалки мідяної руди та по якімсь часі спостеріг, що вони замінили ся в ковке, топливе тіло, яке йому до сеї пори не було звісне, в мідь. Перенятий посіданем такого догідного матеріялу, зачав зладжувати з нього наперед дрібні предмети як вістря до стріл, ножі і т. и., а опісля пересвідчивши ся, що мідь топить ся в огни, виливав з неї мечі та інші знаряди.

Слідження за розкопами доказали, що наші предки насамперед послуговали ся мідію а опісля доперва твердим від міді—бронзом. Дістали вони його з перетопленя міді з циною, яка дає ся легко витопити з руди, а навіть трапляє ся часом в землі в чистім металічнім стані.

Так отже по камінній добі, що тягла ся довгі тисячі літ, слідовала доба міді і бронзу, що тягнула ся також дуже довго.

В наукових збірниках маємо дуже много найрізномородніших бронзових предметів, зроблених передісторичною рукою. Є між ними кромі оружя та щитів також прикраси, як нараменники, бронзолетя, пацьорки, гребені до волося, шпильки і т. д.

Хотяй мідь і бронз посунули значно вперед цивілізацію, однак правдива цивілізація могла допер-

ва тоді з'явити ся, як винайдено залізо — неоцінений та одинокий матеріал на оруже та знаряди.

Згадувалисьмо о тім, що з неба спадають часом майже чисті кавалки заліза. Так приміром з далекої півночі привезли недавно тому величезну брилу заліза, яку найдено на берегах острова Гренляндії в Америці. Дикі мешканці тих околиць, Ескімоси через довгий час уживали того заліза на виріб ножів та стріл.

Се саме могло лучити ся і де інде. Найправдоподібнійше, первісний, передісторичний чоловік дійшов до пізнання заліза, за помочию праженя залізної руди в огни. Того способу уживають до нинішного дня в глибині Африки Мурини, що ніколи не стикали ся з білими людьми. Можливо також, що сей металъ дістав ся до Європи з далекого сходу з Хін через Єгипет.

Діло се менчої ваги; нам доста буде знати, що чоловік прийшов до посіданя металів завдяки огневи, бо без огня витоплюванє руди, булоби неможливе. Разом з введенєм в ужите заліза, кінчить ся доба бронзу а зачинає ся доба заліза, в котрій тепер живемо.

Не думаймо однак, що такий переворот наступив відразу, навряд, перехід з одної доби в другу вимагав довгого протягу часу та не послідував відразу на цілій кулі земській. Беручи річ зовсім строго, ще нині треває ту і там доба камінна і в ній живуть дикі люди. Так приміром Австралійці перед столітми, в часі, коли Європейці вперше з ними здибали ся, не знали зовсім металів. Се саме мож сказати і о Індіянах, що замешкували осередок полудневої Америки і о декотрих північно-азіятицьких на-

родах, що замешкували острови. Недостаток заліза зробив се, що вони не могли дорівнати в цивілізації Європейцям і тому Європейці їх знищили.

Чи могли би були Еспанці завоювати так легко Америку, як би не та обставина, що мали залізні панцирі, мечі, списи і пальне оружє.

Пізналисьмо до тепер, що огонь дав людям спроможність вареня страв, помагав боронити ся перед дикими хижаками, дав початок гончасрству і витоплюваню металів з руд. Огонь був також помічним при жолобленю в деревляних колодах човнів. Але на сїм не кінець. Старинний чоловік має єще о много більше до завдяченя огневи. Сей елемент, що дав добродійне сьвітло та тепло, дав тим самим і можливість осідати людям в північних краях, де суть дуже острі зими а й дикого звіря велика скількість. Без огню не був би залюднений цілий Сибір ані краї, що лежать на північ від Америки. Хоч, не хоч, чоловік мусїв би був жити виключно в теплих околицях землі. Тут однак ночі суть дуже довгі а ліси роят ся від звірини.

Підчас довгих ночий наші прародичі сїдали наоколо горючого огнища а уживаючи супочинку оповідали собі о ловецьких пригодах, слухали рад до сьвідчених стариків, складали пісні о відважних ділах своїх провідників і предків а остаточно для розривки вирізували на куснику кости або різбили звірята, які видали на пустини. Се були перші початки того, що сььогодні називаємо літературою і штукою — се було народженє поезії, рисунку і різьби.

Теперішні дикуни суть живим образом передісторичних людей. Єсли би навіть не знали того що знаємо о чоловіці що жив в печері, то житє тих ди-

кунів пояснило би нам не одну загадку, що дотичуть наших прапредків.

Огонь причинив ся також до побільшення запасів поживи, понеже вуджене є дуже добрим средством до переховування риби і мяса. Коли лови повели ся так, що ціле плем'я не могло спожити всеї убитої звірини, то мож було мясо увудити. Вуджена і сушена риба є підставою життя диких людей, що замешкують Сибір .

Завдяки огневи, зачали люди жити ся ріжними насіннями та травами, що росли в дикім стані, а зварені були дуже добрим кормом. Австралійські жінки до нині ще збирають дикий риж, розтирають його на камінних жорнах та печуть з такої муки коржі, які є першим проявом хліба. Се доказує, що наші предки споживали уже печиво нім ще попали на гадку управи збіжа в поли т. є. нім, ще з кочівників, що занимали ся лише ловами, стали ся рільниками. Так отже огонь, заосмотрив людскість в найважнійше средство поживи, — хліб.

Чоловік скоро поняв, який хосен приносить йому управа збіжа та рослин загалом.

Лови, не суть ніколи певним средством удержання; коли виправа мисливська не поведе ся, дикий чоловік мусить терпіти кілька день без їди. О много ліпше живе пастух, котрому не збуває на мясі та молоці, яких достарчають йому його череди; хоть йому грозять також посуха, зараза на худобу та неурожай трави. Найбільше свобідним та независимим є жите рільника, що побирає свої доходи з управи збіжа і з огородництва та при тім годує худобу і ходить на лови. Понеже єсть він примушений чекати ціле літо та зиму на збори з поля, учить ся бути робучим та збільщати свій маєток.

То що рільник мав свої сталі оселі, мало велике значінє і наслідки: Перебуваючи тягом на однім місци, мусів збудувати вигідну хату, котра заступала йому шалас до переносеня. І тут висьвідчував йому огонь велику прислугу, бо при його помочи можна легко викорчувати ліс і справити попелом землю. Огонь врешті позваляє виробляти цеглу, найпрактичнійший будівельний матеріал.

Огонь отже є невідступним товаришем і помічником чоловіка, який в вільних хвилях від занятя при ріли займає ся промислом, слідить за прикметами всяких тіл, що містять ся в нутрі землі та в тім напрямі доходить до великих винаходів, які за певнюють йому що раз то більші користи.

Нема що дивувати ся, що зазнаючи тільки добродійств від огню, а не знаючи близше його натури, первісний дикий чоловік почитав огонь яко божество.

Культ огня є сильно розповсюднений на землі. Насамперед чоловік уважав огонь за живе єство, наділене рухом, яке сичіло та пожирало все як звір. Опісля чоловік почитав огонь яко божество, що вливало в цілу природу жите та руководило найважнішими явищами сего сьвіта.

Мешканці островів Зандвич вірували в богиню Пелю, яка мешкала в кратері вулькану та приносили їй жертву з людей. Старинні Єгиптяне віддавали божу честь сонцю яко жерелу всякого огня і тепла а zarazом його жінці — місяцю. Мешканці Перу, в західній части Америки полудневої ставили сонцю і місяцеві величаві сьвятині а свого цісаря уважали за сина сонця. Мурини кидають в огонь офіри богам, бо кажуть, що в огни перебувають боги. Аме-

риканські Індіани, уважають огонь за правітця всіх племен та рік річно відправляють в честь огня великі торжества. Вони вірують, що дух, який має своє мешканє в огни, є рівно могучим в злім як і в добрім, але вимагає приношеня жертв, аби бути в добрім успосібленю. Індіани молять його отже, о щастє в ловах і ловлі риб, о скорі конї, о послушні жінки та о мужеських потомків. Старинні Мексиканці мали бога сонця і огню та віддавали йому честь яко такому, що дає тепло та пече тіста і мясо; з тої причини, як їли, то перший кусень кидали в огонь на жертву. Мешканці островів Тихого Океану вірували в істнованє бога огню, що піддержує вульканічний жар та входить в нутро землі, аби дати людям огонь. Мурини з західної Африки ховають огонь в горнець, приносять йому офіри та просять, щоби не виходив з горшка та не нищив хати. Найбільше однак розповсюднів ся культ огню в Азії.

Після сьвідоцтва сьвятих книг старинні Парси вірували, що огонь є найбільшим богом, дає ріст та здоровє а жадає багато дерева, кадила та товщу. Тота сама секта Парсів молить ся до нинішного дня до огню, уважаючи його яко сьвятий елемент.

Греки мали божка Гефайста, що був іменно богом онгю а Римляни — Вулькана, коваля, що мешкав в своїй сьвятині на острові Сицилії на вулькані Етні та кував металі. Таких примірів можна би навести без ліку.

Цікаве є дуже то, що сліди віддаваня божеської чести огневи стрічаємо у наших правітців Славян та в сусідуючих з ними Литовців. Їх релігія наказувала їм удержувати огонь на вівтарях в той спосіб, щоби він ніколи не погасав. Ніч перед сьв. Іва-

ном, котрого то дня сонце сягає найвисшої точки на небі, ще до нині обходять декотрі славянські народи дуже торжественно, — палять огні та танцюють округ них, співаючи відповідні до торжества пісні. На такі торжества сходять ся старі, молоді і діти.

Старі сідають поокруги, приглядають ся танцям, прислухують ся музиці, що скочно грає до танцю. Молодіж танцює а опісля перескакує по одному огонь, що після вірування старинних Славян, очищує від уроків та хоронить перед всякими хробами. В деяких околицях перед Іваном Купалом купали ся в ріці та пускали на воду вінки, що єще до нинішного дня задержало ся. В ту ніч, після поданя, цвите папороть, та її цвіт приносить щастє тому, хто його зірве.

В сьвятинях наших батьків, горіли сьвяті огні, а їх доглядали дівиці та докладали все дерева, щоби огонь не згас. На Литві згас сьвятий огонь аж тоді, коли Литва приняла віру Христову. Поміж многими божками почитали вони Перуна або Перкуна, який кидав з неба на землю громи.

Культ огню доказує, що погане здають собі справу дуже добре з того, яку добродійну силу має огонь, що є в дійсности лише проявом тепла. Розвиваюча ся наука пояснила нам точно, що є огонь і разом з приходом християнства, перестали люди віддавати огневи честь божу. Розум однак будить у нас все таки почесть для тої сили природи.

Як можемо не подивляти огню, що є, сказати-б, душею нашого промислу, нашої цивілізації та дає нам добробит! Візьмім н. пр. скло. Поданя кажуть, що Фенікіяни, нагід старинний, який вславив

ся торгівлею і відкриттями, дійшли до тайни виробу скла зовсім случайно: вони розпалили раз огонь на піску, та кинули до нього соди, що її мали при собі. Коли костир згорів та погас, найшли вони в попелі прозорі, крухі брили, що не були нічим иншим як склом. І нині фабрикуюемо скло з піску та соди через топлење тої мішанини в огни:

Огонь, як сказалисьмо визше, служить до випалюваня цегли, з якої ставимо доми при помочи вапна.

Але і само вапно, якого уживаємо в мулярстві, дістаємо за помочию огню.

До великої печи кидає ся скалу вапянну, що є полученєм негашеного вапна з газом, який називає ся двокиснем вугля. Горяч печи відділює газ і лишає вапно, котре опісля згашене водою і помішане з піском дає мулярську заправу. З часом втягає воно з воздуха двокисень і в кінци переміняє ся на твердий камінь.

В инших, ще більших пеха, випалюємо гіпс, витоплюємо сірку і металі, а головно зелізо, якого сьогодні з'уживаємо мільйони сотнарів річно.

До такої печи кидають робітники на переміну зелізну руду і деревяний вуголь або кокс та укладають їх верствами; зі споду пливе до печи воздух рурою аби був сильний протяг?

Вуголь ділає на руду в той спосіб, що відділює металъ від получених з ним хемічно газів; плинне зелізо стікає на спід печи, звідки мож його черпати і наливати в форми.

Той величавий промисл гутничий та гірничий не істнували би, як би не огонь.

На тім однак не кінець значіння огню в розвою людства.

Найбільший переворот розпочався з хвилиною примінення в промислі парової машини, що є приладом який переміняє силу огня, або радше силу тепла на силу, що порушає або инакше силу механічну.

О тім, що тепло може викликати рух і на відворот, що рух переміняєся в тепло знали люди від непамятних часів. З того однак скористали люди доперва завдяки винаходоу парової машини. Та переміна в паровій машині відбуваєся в слідуєчий спосіб.

Огонь витворює в кітлі пару. Пара прибирає в теплі великої пружистости та порушає тлоу в циліндрі машини а той знова переносить свій рух на розгонове колесо, при помочи корби. Замість описувати звісну нам машину, застановімся над її впливом на промисл і відносини між людьми; се буде для нас о много більше поучаєчим, бо пересвідчить нас, що незначний винахід є в можности доконати величезних переворотів.

Парова машина збільшила незмірно творчість чоловіка, помножуючи його сили, поменшила йому тягар тілесної праці, який приходилось йому двигати довгі віки.

Що воно в дійсности так є, най послужить нам обчисленє одного ученого, котрий переконався, що если би ми схотіли заступити всі англійські машини парові, силою людських рук, мусілибисьмо приневолити до безнастанної праці десять раз більше число людности від тої, яка там мешкає тепер і то не виключаючи старців і дітей.

Впровадженє отже парової машини було причиною о много більших наслідків, ніж ручна праця всіх до того спосібних мешканців. Люди, яких ма-

шина заступила в промислі, займають ся рільництвом, ремеслами та іншою роботою.

Фабрикант, що може легко та дешево вироблювати товари, шукає для них місця збуту в далеких заморських краях. І в тім підприємстві є нам в великій мірі помічним огонь. Пароплави учинили подорож по океані скорою та безпечною. Вони розвозять величезну скількість європейських товарів до всіх частин сьвіта, до Муринів, Хінців, Індійців і т. д., котрі в той спосіб можуть хоть в части користувати ся здобутками нашої цивілізації. Нині дійшло до того, що ті самі дикуни, котрі тому пятьдесят літ були людоїдами, ходили голі та уживали камінних топирців, одівають ся так як ми, мають пальне оружє і з варвар перемінили ся в цивілізованих людей. За примір най нам послужать мешканці Океанії: Гавайці і Самоанці і т. д.

Огонь гонить рівнож по залізних шинах потяги, що з скорістю стріли летять з одного на другий кінець сьвіта, зближує до себе зовсім чужі народи та тягне їх силоміць до цивілізації. Огнистий смок — льокомотива, з сопінєм та тяжким віддихом, перелітає дикі пустині, сніжні країни та передирає ся по під гори та ріки. Там де з'явить ся, росте цивілізація а за нею вслід іде богацтво, добробит і просьвіта.

Ціла поверхня земської кулі, не виключаючи Африки і Австралії, вкриваєть ся щораз то густішою сіттю залізних доріг; паровий смок, що його жене чудотворна сила огню, добігає аж туди, де ще недавно розлягав ся рик диких звірів та шум нерушених сокирою лісів.

От се і переворот, який заподіяла парова машина! Погляньмо з висоти на велике місто а відразу зрозуміємо, що огонь є його душею. З тисяч коминів

уносять ся хмари чорного диму, а до наших ушей доходить сильне'клекотанє парових машин, що працюють під управою чоловіка, послушні на кожний його приказ. Великі печі виливають з себе полемінь, що чинить їх подібними до вульканів, які викидають з себе потоки ляви та огню. Вулиці мерегтять множеством газових світел, що розганяють тьму ночі. Всякому тепло в огрітих мешканях, всі відчують над собою добродійну опіку огню, завойованого ще первісним чоловіком, який жив в печерах перед потопом.

Що стало би ся, если би бракло нам того нашого союзника?

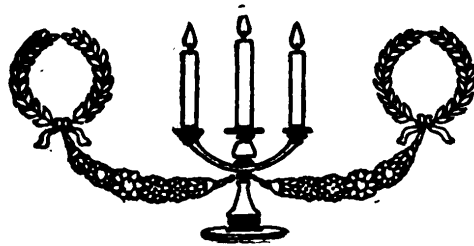
Нараз перестають гірники копати камінний вуголь. Не минуло і кілька днів а забракло топлива. Насамперед остигли печі біднійших, опісля стали фабрики, потяги на залізничних шляхах, пароплави лишили ся в портах а темнота опановала міста, бо забракло світляного газу. Врешті станула робота в гутах, в кінци в робітнях учених. Людство нараз видить ся примушеним їсти сире мясо та збіже і пити зимну брудну воду.

Наколи би недостаток вугля продовжив ся, то наступила би правдива нужда. Всяке жите мусіло би скінчити ся. Люди зачали би блукати голодні та змерзлі та врешті гинули би цілими масами. Конець кінців, світ мусів би вернути ся кілька віків в зад. Зникла би цивілізація, чоловік перемінив би ся опять в дикуна, що жиє в нужді як звіря.

Але така катастрофа не наступить. Гірники не кинуть рискаля, а вугля, того головного жерела тепла, стане ще на кількадесять тисячів літ.

Наколи всі поклади чорних діяментів вичерпають ся, чоловік не буде уже бояти ся. Тямити мусимо на то, що чоловік стягнув на землю блискавицю і грім, — той висший рід огню та научив ся штучно його фабрикувати, пристусовуючи до свого ужитку. Електричний огонь надає ся ще ліпше до ужитку як звичайний до ogrіваня, опалюваня та порушуваня машин в фабриках. Перед електричним огнем є велика будучність та хто знає чи за кількадесять літ не перестануть гути, печи і комини димити ся і чи небесний волокита не витисне свого старого риваля. Вже й нині осьвітлює електрика наші міста, гонить машини, трамваї, льокомотиви та помагає при добуваню металів з руд.

Борба буде велика та завзята, але її вислід легко предвидіти. Сьвіт іде вперед, отже то, що іде з гори, що є шляхотнійше, мусить в кінци взяти верх над земським і звичайним.

Герберт Кауфман.

СТАНОВИЩЕ ПЯНИЦІ.

Ви щасливі, урівноважені одиниці говорите багато й щиро про страхите горячих наюів і про слабість пѣниці.

Після ванюї думки пѣниця повинен перестати пити.

Чи ставите ви собі питанє, чи має він досить сили зробити се, чи нї? Подумаймо тепер над становищем пѣниці в сїй справі.

Дуже часто фізична слабість спричинює пѣянство. Не один чоловік починає пити тому, що наложена на нього праця є понад його сили. Горівка йому не помагає, вона нищить його. Але вона обманює його і шепче йому, що вона йому помагає. Ви відчуваєте се, що пите горівки як сталу навичку треба поборювати якимсь оружем.

Сила волі є могочим оружем, якого ми можемо вжити задля власної користи. Ви кажете п'яниці використати його силу волі.

Але ви забуваєте, що першою річю, проти якої звертається горівка, є сила волі.

Ви пригадуєте п'яниці, що його слабкість приносить терпіння другим, і ви апелюєте до його сумління. Але ви забуваєте, що горівка заглушує сумління ще більше, як ослаблює нерви. Ви забули також, що горівка приносить своїм жертвам терпіння. Колиб він міг освободити себе, він зробив би се, хотьби тільки задля себе самого.

Ви не повинні забувати, що горівка не тільки говорить гарно брехні, але й в додатку зручно переконує.

Приміром до чоловіка присіла якась велика журба. Горівка каже йому забути за ню, або що найменше про ню не дбати.

Або чоловіка болить якась велике упокорення, чувство особистої нестачі, якого він не може знести. Горівка жертвує йому тут свою поміч, і на хвильку вона дійсно йому помагає.

Ви, що з шляхотністю говорите про повздержність і бороните законів, які другими людьми кермують, — ви із горді на се, що пануєте над собою.

Може бути, ви були п'яницею а згодом перестали. Але ви не знаєте сього, що власть горівки могла бути много слабша над вами, як над другими.

Припустім, що ви тяжко працювали кожного дня, кожного тижня, кожного року. Приймім, що ви не мали жадної приємности в життю крім приємности й зворушення, які дає горівка. Приймім,

що вам не щастило раз, другий раз, третій, — і приймім, що горівка була все готова хвалити вас під небеса, вливати в вас чувство гордості на себе самого, б'єліти вам робити відвічальними за ваші невдачі інших — чи ви певні, що ви полишилиб її.

Осуджуючи тих, які не перестають пити, ви повинні знати, що се, що легке є для одного, є тяжке для другого.

Припустім, що ви хотілиб присилувати двоє звірят обходити ся без мяса. Одним з них був би тигр, другим вівця. Чи ви величалиб вівцю за се, що вона твердо держалась би своєї обіцянки? Чи ганилиб ви тигра за се, що він зломив слово, колиб хтось спокусив його їсти мясо?

В нервовій системі людей, в їх потягу до алькоголю є така сама різниця між неоднаковими температурами як поміж апетитами вівці й тигра. Декотрого чоловіка тягне горівка в пропасть з такою силою, про яку ви не маєте жадного поняття.

Ви глядите з погордою на безнадійного п'яницю, що йде дорогою знищення.

Є тисячі людей, які щодня в своєму життю зводять борбу сили волі, до якої ви не булиб спосібні. Хоч як тяжка є ся борба, вона не є міцна на стільки, щоби спасти їх — горівка тягне їх занадто сильно в иньшій напрямі.

На щастє ми можемо погратулювати собі, що п'янство постійно зменшаєть ся. Пити понад міру не уважаєсь вже більше за щось почесного. Колись се було головним знаком поважання. Давнішні лікарі дуже нечитко писали свої рецепти, тому

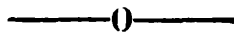
що візвані пізно в ночі до хорого вони були звичайно п'яні. Нині не можливо жити для п'яного лікаря.

Працюйте як тільки можете сильно проти п'янства, бо п'янство нищить кожного, навіть **самого корчмаря**. П'яниця вскорі нищить ся й перестає бути корисним костюмером для корчмаря.

Споріть з молодими людьми й говоріть дітям про їх власне добро в сій справі.

Памятайте одначе, що п'яниця старав ся часто сильнійше може як ви побороти ворога, який узяв його в свої обійми. Памятайте, що коли ви не жили його житєм, ви не можете знати його оправданя й не можете судити його.

З англ. переклав **В. Свистун**.

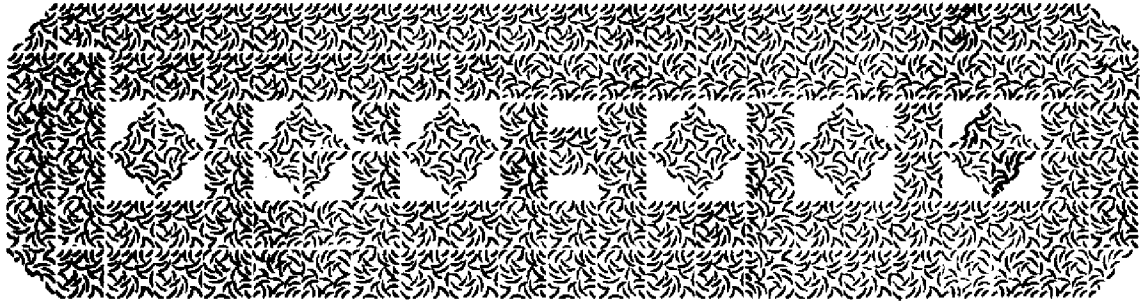
„Становище п'яниці” подаємо оттут не для оборони п'яниці, але щоби звернути увагу всіх, як то його страшне положенє.

Налоговий п'яниця не легко зможе позбути ся своєї навички до питя хотьби і з серця того бажав. Він — невільник, раб алькоголю; він безсильний нераз до борби против свого „пана”.

Тож не годить ся насьміватись з п'яниці, осуджувати його і погорджувати ним, але навряд, винисьмо над ним жаліти, заохочувати його до борби з тим ворогом людства, а й в тій борбі щиро йому помагати, а так зробимо велику прислугу і йому, і його родині а й цілому людству.

РЕДАКЦІЯ.

Генрик Сєнневич.

ЯНКО МУЗИКА.

Прийшло воно на сьвіт худеньке й слабе. Куми, що були зібрали ся при тапчанї породїльниці (полїжницї), кивали головами і над матїрю і над дитятком. Ковалиха Шимонова, котра була наймудрїйша, почала хору потїшати:

— Дайте — повідає — хай запалю над вами сьвячену сьвічку, вже з вас нічого не буде, моя кумо; вже вам на тамтой сьвіт вибирати ся і по пана отченька би послати, щоби вам грїхи вашї відпустив.

— Ба! — повідає друга — а хлонця то зараз таки треба охрестити; він і отченька не дочекає, а каже, добре буде що хоч потерча*) не остане.

Так кажучи, заналила сьвічку, а потїм взявши дитину, покронила її водою, аж почало очима мружити, а вона проводить далї:

---

*) *Югерча* — нехрещений.

— Я тебе „хрещу” во Імя Отца і Сина і Духа Сьвятого і даю тобі призвисько Янко, а теperчки-ж, душе „християнська” йди, звідкись прийшла. Амінь.

Але душа християнська немала зовсім охоти йти, звідкіль прийшла, і полишати худерляве тіло, а ще почала вибрикувати ногами того тіла, як но могла, і плакати, хотя й так слабо і жалісно, що, як говорили куми: „Подумав би хто, котеня, не котеня, або щось!”

Післано по ксьондза; приїхав, зробив своє, відїхав. Хорій зробило ся лучше. За тиждень пішла баба до роботи. Хлопчик ледво дихав, але дихав; аж в четвертім році відкувала зазуля на весні хоробу, і він поправив ся і в сякім такім здоровлю дійшов до десятого року життя.

Худенький був завсїгди і опалений, з животом віддутим, а запавшими щічками; чуприну мав конопляну, зовсім білу, що спадала на ясні витріщені очи, котрі дивили ся на сьвіт, якби задивлені в якусь незмірну далечінь. Зимою сидів на печи і поплакував тихенько з холоду, а часом і з голоду, коли мамуня не мали що поставити анї до печи, анї вложити до горняти; літом ходив в сорочині підперезаній крайкою і в солом'янім брилику, з під обдертих крис котрого визирав він як птах, задерши свою головку до гори. Мати, бідна комірниця, що жила з дня на день, наче ластівка під чужою стріхою, може його там і любила по своєму, але била досить часто і все називала „виродком”. На осьмий рік ходив вже яко помічник за чередою, або, коли в хаті не було що їсти, — по гриби до бору. Що його там коли вовк не зїв,

Був то хлопчина не дуже розвинений і, як сільські діти, при розмові з людьми клав до губи пальця. Не сподівалися навіть люди, що він виросте, а ще менше, щоби мати могла дочекатися з нього потіхи, бо й до роботи було ледащо. Не відомо звідки то таке взялося, але на одну річ тільки був охочий, то се до граня. Скрізь також музику чув, а як тільки трохи підріс, то вже ні про що інше і не думав. Піде бувало в бір за чередою або з близнюками по ягоди, то вернеться без ягід і говорить, шепелючи:

— Мамуню! Так сцось в болу „глало! Ой! Ой!”

А мати на те:

— Заграю я тобі, заграю! Небій ся!

І коли небудь справляла йому варешкою музику. Хлопець кричав, обіцював, що вже не буде, а таки думав, що там щось в бору грало... Що? Або він знав?... Сосни, буки, берізки, вільхи, всьо грало: цілий бір тай годі!

Луна теж... В полі грала йому билина, в садку під хатою цвірінькали горобці, аж вишні тряслися! Вечерами прислухувався до всіх голосів, які чути було в селі, і певно думав собі, що ціле село грає. Як післали його до роботи, щоби гній розкидав, то йому навіть вітер грав в вилах.

Зобачив його так раз карбівничий, як він стояв з розвіяною чуприною і слухав музики вітру в деревляних вилах... зобачив: і знявши ремінний пояс, дав йому добру пам'ятку. Але на що то зда-лося. Називали його люди „Янко музика!”... Весною утікав з дому робити сопілки біля струмочку. Ночами, коли жаби починали рахкотати, деркачі на луках деркотати, бомки по росі бзомчати; коли ~~Свисті~~ співали по задвірках, то він не міг

спати, тільки слухав, і Бог його один знає, яке він навіть і в тім чув гранє... До костела мати не могла його з собою взяти, бо як, бувало, загудуть органи або засьпівають голосом солодким, то дитині очи так млою заходять, як би вже не з того сьвіта дивили ся...

Сторож, що ходив по селі в ночі і, щоби не заснути, рахував зорі на небі, або тихенько розмовляв з собаками, бачив нераз білу сорочину Янка, що маячила перебігаючи в темноті попід корчмою. Але, відай, хлопець не до корчми ходив, тільки перед корчмою. Там причаївшись під дуром, слухав. Люди танцювали обертаса, часом який парубок викрикував: „І-га!” Чути було тупанє чобіт, то знову голоси дівчат: „Чогож?” Скрипки сьпівали тихо: „Будем їли, будем пили, будемо ся веселили”, а бас грубезним голосом поважно гудів: „Як Бог дав! як Бог дав!” Вікна горіли сьвітлом, а кождей бальок в коршмі здавало ся тремтів, сьпівав і грав також, а Янко слухав!...

Чого би то він тільки за те не дав, щоби міг мати таку скрипку, що грає тихенько: „Будем їли, будем пили, будемо ся веселили!” Такі сьпівучі дощинки! Ба, та де їх дістати? Де вони такі роблять ся? Щоби йому принайменше дозволили хоч раз в руку взяти щось подібного!... Де там! Вільно йому було тільки слухати, то він і слухав звичайно аж доти, поки голос сторожа не озвав ся за ним в темряві:

— Не підеш ти вже до дому, ніцдоброго?

І він тоді аж вертав до дому, а за ним в темноті біг голос скрипки: „Будем їли, будем пи-

ли, будемо ся веселили” і поважний голос баса: „Як Бог дав! як Бог дав! як Бог дав!”

Коли тільки міг де почути скрипку, чи то на дожинках, чи на яким весілю, то вже для него було великим сьвятом. Потім ліз на піч і нічогісенько не говорив по цілих днях, позираючи як кіт блискучими очима з темряви.

Потім зробив собі сам скрипку з ґонти і кінського волосеня, але не хотіла скрипка так гарно грати, як тамта в корчмі. Ся бренькала тихо, дуже тихенько, як які мушки, або комарі. Грав про те на ній від рана до вечера, хоч за се діставав тільки штурханів, що нарешті виглядав як оббите недозріле яблуко. Але така то вже була його натура. Дитина худла щораз більше, лише живіт він завсігди мав великий, що раз густійшу чуприну і очи що раз ширше розтворені, хоч найчастійше сльозами залиті, але щічки і груди впадали що раз глибше та глибше...

Зовсім не такий він був, як інші діти; був подібний скорше до своєї скрипки з ґонти, котра ледво що бренькотіла. Притім на передновку з голодом боров ся, бо жив найчастійше морквою сирюю, але також і жадобою посіданя скрипки.

Але та жадоба не вийшла йому на добре.

В дворі мав скрипку льокай і часом грав на ній в передвечірню пору, аби вподобатись панні служниці. Янко часом поміж лопухами нишком підкрадав ся аж під відчинені двері креденсу, щоби придивити ся на скрипку. Висіла саме на стіні на проти дверей. І хлопчина там всю свою душу вислав до неї через очи, бо йому здавало ся, що то невідома для него якась сьвятість, до котрої неголен навіть дікнути ся, що то якась його

найдорозша укоханість. А одначе жадав її. Хотів би бодай хоч раз її мати в руках, бодай придивити ся їй зблизька... Бідне маленьке серденько хлопчини з тими мислями тремтіло зі щастя. .

Одної ночі нікого не було в креденсі. Пані давно вже сиділа за границею, дім став пусткою, тільки льокай сидів з другого боку у панни покоївки. Янко, причаєний в лопухах, дивив ся вже віддавна через широко відчинені двері на ціль всіх бажань своїх. Місяць в ту пору на небі був повний і скісно входив через вікно до креденсу, відбиваючись в формі великого ясного квадрата на протилежній стіні. Але той квадрат зближав ся поволі до скрипки і нарешті зовсім осьвітив її. Тоді в темній глибині видавало ся, ніби від неї било срібне сьвітло; а особливо випуклі зігнуті форми були так сильно осьвітлені, що Янко ледво міг дивити ся на ню. В тім блеску було всьо видно знаменито: витяті боки, струни і загнуту ручку. Кілочки при ній сьвітили ся як сьвятоянські хробачки, а вздовж звисав смичок, неначе срібний прут...

Ах! Всьо було так гарне, наче чародійське; Янко теж дивив ся щораз жадобнійше. Прикутий в лопухах, з ліктями опертими о худі коліна і з отвореними устами, дивив ся й дивив ся. То страх затримував його на місци, то якась жадоба, котру ніяк не подолати, пхала його наперед. Чи чари які, чи що?... А та скрипка в осьвітленю часом, здавало ся, приближаєть ся, ніби пливе до дитини... Хвилями потемніє, аби знов засіяти ще красше. Чари, безумовно чари! Тим часом дихнув вітер; дерева тихо зашуміли, залопотали лопухи, а Янко немов виразно чує:

— Йди, Янку! В кремені нема нікого... йди, Янку!...

Ніч була видна, ясна. В панськiм городі над ставом соловейко став сьпівати й посвистувати тихо, то знов голоснійше: „Йди! Піди! Візьми!” Добродушний лилик тихим летом закрутив ся коло голови дитини і промовив: Янку, ні! ні!” Але лилик відлетів, а соловейко зостав ся і лопухи що раз виразнійше шепотіли: „Там нема нікого!” Скрипка заясніла знову...

Бідна, мала, скулена постать звільна і осторожно посунула ся наперед, а тим часом соловейко тихенько висвистував: „Йди! Піди! Візьми!”

Біла сорочина миготіла що раз ближше дверей кременсових. Вже не окривали її чорні лопухи. На порозі кременсу чути скорий віддих хорих грудий дитини. Ще хвилина і біла сорочина зникла, вже тільки одна боса ніжка виступає за порогом. Надаремно лилику, прилітаєш ще раз і кличеш: „Ні! ні!” Янко вже в кременсі.

Закумкали зараз величезні жаби в величезнім ставі, наче перелякані, але потім втихли. Соловейко перестав свистати, лопухи шептати. А тим часом Янко крав ся тихо й осторожно, але зараз огорнуло його страхом. В лопухах чув ся як би у себе, як в зарослях звірятко дике, а тепер був, як би звірятко дике в клітці. Рухи його стали наглі, віддих короткий і свистячий, притім щей темрява його огорнула. Тиха літна блискавиця, пролетівши поміж заходом і сходом, освітила ще раз внутро кременсу і Янка, що крав ся рачки перед скрипкою з задертою головою до гори. Але блискавиця згасла, місяць прикрила хмарка, і нічого вже не було видно ані чути.

Тільки по хвилі з п'ятьми роздав ся дзеньк тихенький і жалібний, наче хтось ненароком струн дікнув ся — і раптом...

Грубий якийсь, заспаний голос, що линув з кута кремену сердито запитав ся:

— Хто там?

Янко затаїв у грудях дух, але грубий голос запитав ся вдруге:

— Хто там?

Сірник почав миготіти по стіні, зробило ся видно, а потім... Ах! Боже! Чуть проклони, лоскіт ударів, плач дитини і благанє: „О, ради Бога!”, лай собак, біганина сьвітла скрізь по шибях, галас по цілім дворі...

На другий день бідний Янко став вже перед судом у в'їта.

Чи мали-ж його там судити яко злодія? Певно! Подивили ся на него в'їт і судді, як став перед ними з пальцем в роті з переляку витріщеними очима, малий, худий, замурзаний, побитий, не сьвідомий навіть де є і чого від нього хочуть... Як же тут судити таку біду, що має літ з десять і ледво на ногах стоїть? До тюрми її послати, чи як?... Треба ж при тім мати трохи милосердя над дитиною. Нехай його там візьме лановий, нехай йому дасть різкою, щоби на другий раз не крав, і ціла справа.

— Бо певно!

Закликали Стаха, що був лановим:

— Возьми но його та дай йому на памятку.

Стах кинув своєю глуповатою, звірюковатою головою, взяв Янка під паху, як би кошеня яке, і виніс до стодоли. Дитина, чи не розуміла о що ходить, чи перелякала ся, досить, що необізвала ся

ані словом, тільки дивила ся, як то часом дивить ся птах. А хіба він знає, що з ним зроблять? Тільки аж тоді, як Стах в stodолі взяв його своєю лапою, розтягнув на долівці і закачавши сорочку, махнув від вуха, тільки тоді Янко закричав:

— Мамуню! — і що його лановий різкою, то він: — „Мамуню! мамуню!” — але що раз тихше, слабше, аж за котримсь разом утихла дитина і не кликала вже мамуні...

Бідна розтроцана скрипка!...

— Ей, дурню, лютий Стаху! хтож так діти бє? Таж то мале і слабе і завсїгди було ледво живе.

Прийшла мати, забрала хлопця, але вже му-сіла його занести до дому... На другий день не встав Янко, а третього вечером конав вже собі спокійно на тапчані під килимом.

Щебетали ластівки в черешні, що росла біля приспи; промінь сонця пробивав ся через шиби і обливав золотим сьвітлом розчухрану головку і лице дитини, в котрім не лишило ся й краплі крови. Сей промінь був ніби гостинцем, по котрім маленька душа хлопчика мала відійти. Добре, що хоч в хвилину смерти відходила широко соняшною дорогою, бо за життя йшла либонь тернистою. Тим часом схудлі груди порушували ся ще віддихом, а лице дитини начеб прислухувало ся до тих відгуків з села, котрі залїтали через отворене вікно. Був то вечір, і дівчата, вертаючись з праці коло сїна сьпівали: „Ой на зеленім, на руні!” А від потоку долїтало гранє сопілок. Янко прислухував ся останний раз, як село грає... На килимі біля него лежала його скрипка з гонти.

Раптом лице умираючої дитини розяснило ся а з побліднілих уст злетїв шепіт:

— Мамуню?...

— Чого, синку? — озвала ся мати, котру душили слъози.

— Мамуню! Бозя мені дасть в небі правдиву скрипку?

— Дасть тобі, синку, дасть! — відповіла мати; але не могла більш говорити, бо раптом з її твердих грудий вибух жаль, що зібрав ся в грудях, і лише зойкнувши: „О, Боже! Боже!“ — впала лицем на скриню і почала голосити, наче стративши розум, або як чоловік, котрий бачить, що від смерти не вирве свого коханя...

Якось не вирвала його, бо коли підвівши ся подивила ся знов на дитину, очи малого музики були правда відкриті, але нерухомі, лице надто поважне, похмуре й задубіле. Соняшний промінь відійшов також...

Вічна память тобі, Янку!

*

*

*

По завтрі повернули панство до дому з Італії, разом з панною і кавалером, що сватав ся до ньої. Кавалер промовив:

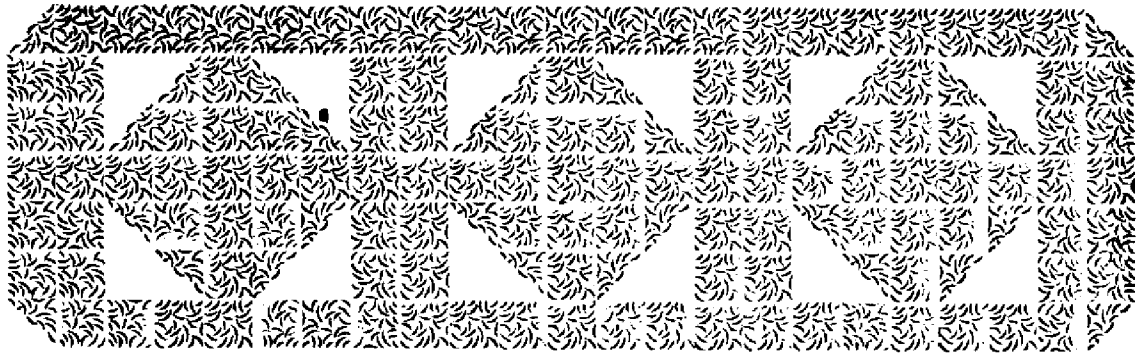
— Який то розкішний край, Італія!

— І що то за люд артистичний! Щасливим є той, що вишукує таланти в низинах житя і дбає про них — додала панна.

А над Янком шуміли берези...

З польського переклав

Ол. Н. Грановський.

СВИНЯЧИЙ СИН.

(Японська народна казка).

Жиро був невеличкий на зріст, чепурний і дуже розумний хлопчик. Його батько помер дуже давно, і Жиро зовсім не памятав його; а мати померла всього кілька тижнів. Вмираючи, вона зіставила синові злиденну спадщину: дванайцять чашок, кілька шкільних книжок та деяке дранте замість одежи. Що-ж було в неї красшого, те все вже через дві години після її смерти ростаскали чужі люди, бо вона була всім винна. За життя вона у всіх напозичала ся, але не дуже любила сплачувати борги.

Була у Жиро рідня. Мав він сестру, що була за чиновником з банку, який не догадав ся втікти з чужими грішми до Китаю. Мав він ще й тітку. Тітка була стара і страшенно лиха.

Своїх шістьох дітей лунцювала без жалю, а коли прийшов до неї Жиро шукати притулку, то вона вмить випхала його за поріг, сказавши, що й без нього в неї є досить всякого ледаща.

Був у Жиро ще дядько, багатий купець, що торгував рижом. Він і пожалів свого небожа. Та не довго жив у нього Жиро, бо твердий був дядько. У вбогої матери хлопцеві жило ся красше, хоча й був він завсїгди голодний. „От як би то в мене були гроші! — мріяв Жиро, — тоді-б я й сам знав, що мені з собою робити!”

Гроші! Але-ж де їх взяти, тих гроший?

Ся думка ніколи не тікала з його голови. І в день, і в ночі він тільки про се й міркував.

Якось одного разу, коли він сидів за роботою, але робив аби-як, думаючи тільки про гроші, його раптово осяяла надзвичайна думка.

В тому-ж — таки містечку, де торгував дядько, жив дідусь Букайємон. Старий був завзятий буддист, який щиро вірив, що після смерти душі змінюють ся й переселяють ся в иншу тварину.*) Він не їв ні мяса, ні риби, бо бояв ся зісти таку тварину, у якій живе душа його помершого родича. Всякі створіння, часом дуже огидні, ходили й плазували по його одежи й по тілі, — але-ж він не вживав проти них ні-яких заходів, щоб часом не образити кого небудь з своїх родичів, душі яких могли жити у сих створіннях.

Оселя Букайємона — то був справжний рай для пацюків, де їх розплодила ся сила, бо хазяїн ніколи не наважував ся їх знищувати.

У старого Букайємона була велика свиня, яку він поважав надзвичайно, бо був певний, що в тілі

---

*) Буддизм, — то така віра, якої держить ся більша частина Японців та Китайців. Вони, між иншим, вірують, що після смерти кожної живої істоти, душа небіжчика переходить до иншої животини. Се зветь ся переселенем душі.

сьої брудної тварини саме в сей час пробуває душа одного його родича.

Хитрий і розумний хлопчиско Жиро знав про всі сі примхи чудернацького дідуся і надумав скористуватись з його щирої віри.

— Добридень, дідусю! — вклонив ся він Букайємонови, завитавши одного дня до його хати.

— А! Се ти, Жиро? Ну, що там чувати?

— Яка чудова сьогодні година!...

— Так, година добра, — відповів старий. — Але що маєш казати, парубче? Як ся маєш?

— Дякувати Богови, живу потрошку, хоча мені й не дуже то солодко жити у дядька... Маю до вас одну справу.

— Яку?

— Чи нема часом у вас свині?

— Є.

— Напевне є?

— От, тобі й маєш! Навіщо-ж я буду тобі брехати!

— То таки справді є! Так — таки воно й є!

— Та що таке? — спитав ся здивований Букайємон.

— Та ні... то я так... — промирив Жиро, вдаючи ніби йому страшенно ніяково. — А чи не можна побачити сю свиню?

— Чому не можна? Звістно, можна, — але-ж на віщо се?

— О! Мені дуже треба! Хоча-б тільки одним оком глянути!... І лице хлопчика засяло від радісної усмішки; видко було, що він зрадів надзвичайно.

— Не розумію, з чого ти так радієш?

Хлопець не відповів нічого і пішов за Букайємоном, якого страшенно зацікавила вся ся розмова.

— Ось тобі й свиня. Дивись! — сказав старий...

Але не встиг він вимовити сих слів, як Жиро кинув ся до свині, в саму багнюку, де стояла вона по черево, і почав, милуючи, цілувати, обнімати та гладити вонючу свиню. Свиня тільки хрюкала, а здивований Букайємон спочатку не міг слова промовити, а потім покликав до себе хлопця й спитав ся його.

— Жиро, розкажи-ж мені: що се все означає? Яка тут є таємниця? За віщо ти так кохаєш сю свиню і милуєш її такими ласкавими словами?

— Пане мій! — промовив Жиро, обливаючись сльозами. — Отся свиня — моя ненька!

— Твоя мати! Та що бо ти кажеш?

— Се правда; ви тільки вислухайте, що я вам розкажу. Вчора в ночі, коли я міцно заснув, хтось ніби доторкнув ся до моєї голови. Я раптом схопив ся й скаменів: перед мною стояла моя мати, що кілька тижнів тому, як померла. Сумними, повними сліз очима вона дивилась на мене й промовила:

„Сину мій, я дуже нещасна і тепер прийшла до тебе, щоб оповісти тобі чому я нещасна і признатись до страшної таємниці. Любий мій сину! за життя я зробила страшний гріх — і тепер маю таку кару: ще тридцять років мушу я жити на землі, але не людиною, а в тілі якоїсь скотини. З волі великого Будди мене перевернуто на свиню. Тепер, як свиня, я належу добрій і гарній людині, справжньому сьвятому Букайємонови. Ти відшукай сього чоловіка і випроси у нього дозволу хоч коли-не-коли бачити ся зі мною.

Коли Жиро скінчив своє оповіданє, буйні сльози знову потекли по його щоках.

Він кинув ся до свині і, ридаючи, обнимав її:

— О, моя ненечко!... Нене моя рідна!...

Побожний дідусь, зтурбований тим, що він чув і бачив, — знову покликав хлопця і сказав йому:

— Любий мій сину! Я поважаю твою любов; вона дуже мене зтурбувала і твоє лихо близько припало до серця. Щоб хоч трохи полекшити твою тугу, я даю тобі спроможність, часто бачити свою матір... Візьми собі сю свиню — я тобі її дарую...

Жиро, якому тільки сього було й треба, спочатку прикинув ся ніби нічого не розуміє і потім здивував ся, а далі кинув ся в ноги доброму дідусеві і, обнимаючи його коліна, говорив:

— Ненечко моя, подякуємо вкупі доброму чоловікови. Тепер вже ніколи ми не розлучимо ся з тобою.

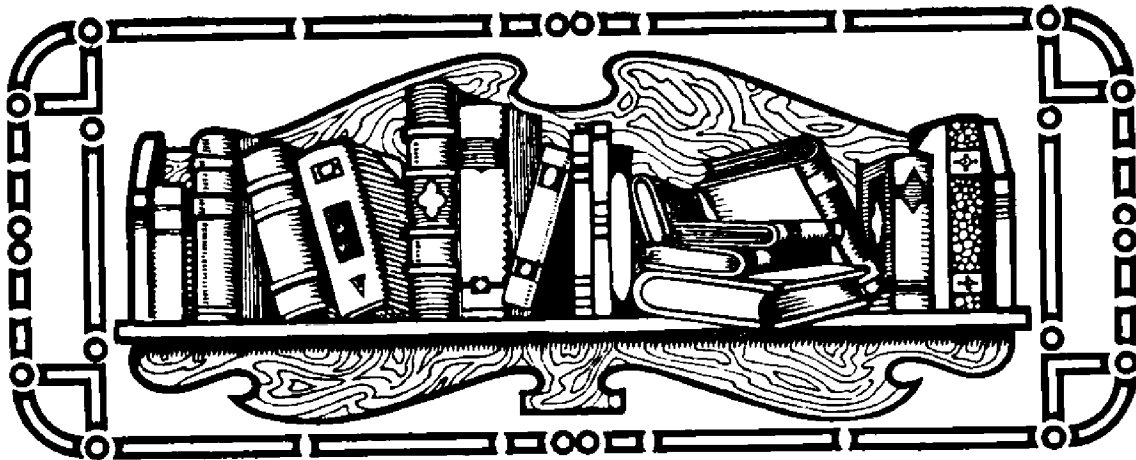
Дякуючи всякими словами Букаїємонови, Жиро витяг свиню з баюри і повів просто до різника. Свиня була гарної породи, а до того ще й дуже гладка, — і різник дав „свинячому синові” чималі гроші.

„Ну, слава Богови, все склалось, як найкрасше; тепер я маю гроші, і сі гроші — початок мого щастя!” — сам собі сказав хитрий хлопець, повертаючись до дому і рахуючи одержані ієни.*)

---

*) Ієни — японські монети.

Дні нашої слави і недолі.

ЛИПЕНЬ.

7-го липня 1659 р.

Після Гадяцької угоди, на котрій гетьман І. Виговський зі старшиною виробив пункти автономії України, на котрих Україна мала прилучити ся до Королівства Польського і Великого Князівства Литовського, — Москва дуже перелякала ся і зараз же післала силу війська на Україну. В той час вже стояли на Україні московські полки під головним проводом князя Трубецького. Новоприбувшє військо злучило ся з тим, що вже було на Україні і під проводом князів Ромодановського, Куракіна, Пожарського та інших усе московське військо ру-

шило на Конотоп в Чернігівщині. По дорозі воно руйнувало всі села і місточка, а людей вирізувало. Незначні загони козацькі воно розбивало на голову і під кінець цвітня величезне військо московське облягло Конотоп. В Конотопі були ніжинський та чернігівські полки козацькі всього коло чотирох тисяч люда під проводом полковника Гуляницького. Облога тягнула ся місяців два з половиною і козакам приходило ся нераз дуже круто, прямо невиносимо. Але вони нізащо не хотіли піддати ся московським воєводам. Коли князь Трубецький прислав до Гуляницького лист, де радив йому піддати ся і обіцював царські ласки, то замість відповіді Гуляницький звелів палити з гармат і рушниць. А козаки гукали: — „Ми сіли на смерть!... Не віддамо міста!”...

І московське військо нічого немогло вдіяти козакам. А тимчасом гетьман Виговський зєднавшись з татарами поспішав до Конотопу ратувати своїх. Москалі не сподівали ся, що з Виговським прибула добра підмога і вислали проти нього військо. Почалась битва. За короткий час Москалі були розбиті на голову і 30 тисяч московського війська лягло трупом наоколо Конотопа та в багнистих берегах річки Соснівки. Богато провідників московських попало в полон, а між іншими і князь Пожарський, котрого Татари скарали на смерть. Недобитки московського війська втікали на пропале, а Виговський гнав його аж до самої границі України, а далі Татари почали пустошити та грабувати московські землі. Ся славна перемога Івана Виговського над московським війском під Конотопом відбула ся 7-го липня 1659 р.

8-го липня 1906 р.

Коли лекше дихнуло ся на Україні після загально російської революції, у Києві відбули ся перші загальні збори товариства „Просьвіта”, заснованого в память Т. Шевченка. Зо всіх „Просьвіт”, що народили ся по Україні після революції, — київська „Просьвіта” з перших днів і до останку виявляла найбільш живу діяльність. На чолі її в перших роках стояв невтомний і талановитий Борис Д. Грінченко і за той час „Просьвіта” дуже красно розвивала ся. Вона почала роботу на цілій Київщині і була правдивим жерелом просьвіти для цілої України. Просьвітою було видано 36 гарних популярно-наукових книжок; вона впорядила багато народних лекцій в Києві та в околицях; зробила багато відчитів з світляними образками для народу; уряджувала літературно-музичні співочі вечірки; справляла бучні роковини укр. діячів; зібрала на памятник Шевченка у Києві висше 1000 карбованців. Взагалі діяльність „Просьвіти” була широка, многосторонна й дуже користна для нашого народа. При її закритю нараховувало ся коло 650 членів і по закритю зістала „Просьвіта” за короткий час зібрану найбільшу і найціннішу українську бібліотеку з всіх, які тільки є на території російської України. Така широка діяльність була більмом в оці московського уряду і „Просьвіту” 27. мая 1910 р. розв'язано. Та Київська „Просьвіта” і за 4 роки свого життя зробила дуже багато для свого народу.

9-го липня 1649 р.

козаки побили польське військо під Межибожем і Константиновом. Ся битва розгоріла ся під час великого походу Б. Хмельницького на Збараж. Після битви під Пілявою козацькі полки розсіяли ся по цілій Правобережній Україні, а особливо на Волиню, посуваючись страшною хмарою на Поляків. Під Константиновом козакам дуже легко вдало ся розбити Поляків, багато їх потопивши в ріці Случі, бо підчас натовпу їх, завалив ся міст. Козакам дістав ся багатий табор польський з 120.000 возів з кіньми, 80 гармат і на 10.000.000 золотих усякого добра.

10-го липня 1649 р.

Взявши Константинів, Хмельницький рушив на Збараж і почав облогу. Усі люди зі Збаража повтікали і він взяв багато пороху, гармат і поруйнував костели. По занятю Збаража була скликана рада і багато козаків та козацької старщини радили Хмельницькому йти далі на Варшаву, що би визволити Україну і побороти своїх лютих ворогів. В ту хвилю усміхнула ся Україні цілковита незалежність і легко навіки визволила ся б вона з під ляхської кормиги. Але Хмельницький не хотів чомусь користати з своїх удач і стратив блискучу нагоду до цілковитого визволення України. Він був тої думки, що своїм успіхом не треба користатись хапаючись, а красше поволи, а по друге бояв ся, що би не вмшали ся в сю справу інші сусідні держави. Крім того гетьмана стримували його найблизші дорадники як Виговський,

Немирич та інші. А щоби розвіяти боєвий настрій козаків — він подав ся на Галичину захоплюючи місто за містом від Поляків. В той час в Галичині український люд, як і на Правобережній Україні, збирав ся в загони і заводив у себе козацький лад. Вибравши сотників і иншу старшину сі загони здобували панські замки і нищили їх двори та добро. Такі козацькі загони повстали в слідуєчих містах Галичини: В Теремовли, Товмачи, Заболотові, Рогатині, Потиличі, Янові і в багато инших містах. Таке народне повстанє захопило майже цілу Галичину, а особливо воно розгоріло ся на Покутю під проводом Семена Височана.

10-го липня 1709 р.

відбула ся кривава битва під Полтавою. Коли шведський король Карло XII йшов походом на Москву, по дорозі побиваючи польські війська — на Україні московський цар Петро I зосереджував всі свої сили, щоби дати сильний опір шведському королеви. Тоді зроблено було донос Кочубєм на Мазепу, котрий був тоді гетьманом і хотів визволити Україну за помочию Шведів від московського панованя. Мазепа довідав ся про той донос і за те покарав смертю Кочубея та Искру. Ціла Україна була в тривозі і українські війська ділили ся на два табори. Мазепа розписував листи і закликав пристати до нього. Все те робило ся потайки. Лист Мазепи вплинув на Запорозьких козаків і частина їх зараз же вибрала ся до походу, щоби злучити ся з загонами Мазепи. На чолі Запорозьких козаків був кошо-

вий Гордієнко. Після урочистої зустрічі козаків з військами Мазепи — українські сили злучилися зі Шведами і перейшовши ріку Ворсклу на Полтавщині розбивали московські полки.

Шведи наближалися до Полтави, де зосередилось московське військо і де-котрі українські полки, котрі передалися на московський бік. Незабаром прибув до Полтави і сам цар Петро I і привів з собою свіжі військові сили. У Шведів після довгої війни було вже мало пороху і бойових припасів, військо було зморене і зневірене, а до того ще забракло харчів і між жовнірами кинулися різні слабости.

Після кількох штурмів Шведи на нараді постановили були вернути ся назад у Польщу, та се зробити було вже неможливо, бо кругом Шведів стояли московські полки. Нарешті московське військо перейшло Ворсклу і всею силою ударило на Шведів. Війском провадив сам цар. У Шведів було менше війська а Карло XII думав що може московське військо і ще й розділив своє військо на два табори, що спричинило страшний погром під Полтавою. Вже з першого початку московське військо брало верх над Шведами і серед Шведів почалися суперечки та зневіра. Тоді Карло звелів себе нести на ношах перед війском, бо був зраний в ногу, щоби підбадьорити жовнірів. Се трохи підтримало дух. Та незабаром вбито коня під возом короля і всі думали, що вже короля вбито. Счинився страшний переполох і Шведи з козаками розбиті на голову почали втікати. Після побіди над Шведами, цар урядив великий бенкет, а за той час могли козаки і Шведи далеко

утічи. Мазена й король зі старшиною подали ся на південь через степи в Туреччину. Та цар опамятав ся і післав погоню. Всіх, кого йно захопили Москалі, забирали в полон. Шведів відослали до Москви, а Запорожських козаків люто мордували. Їх садовили на палі, вішали, ламали руки й ноги, а покалічені тіла виставляли на пострах, щоби народ жахав ся і не підіймав повстання. Так була програна справа під Полтавою, Коли-б були Шведи з Мазею побити московське військо — доля України була би инша. І тепер Україна булаб, можливо, вільною і незалежною.

12-го липня 1651 р.

В сей день був останний бій під Берестечком і наказний гетьман Іван Богун вивів козацькі полки через болота з під Берестечка.

Загомонила Україна під проводом гетьмана Богдана Хмельницького. Втративши добру нагоду побити зовсім Поляків, Хмельницький дав кілька битв менших, з котрих вийшов з великою славою; — він шукав нагоди поправити свої помилки. В той час Поляки скликали „Посполіте рушене” і винанявши німецьке військо згромадили сили військові під рукою короля коло 300 тисяч. Богдан тоді мав з татарами заледво 200 тисяч. До тогож Татари йшли не з охотою, бо їх змусив султан пристати до козаків. Вороги зійшли ся коло Берестечка на Волини біля річки Стиру. Перші наскочили на Поляків татари, та незабаром перелякавшись відступили і почали втікати. А вже в той час козаки брали верх над Поляками. Побачивши зраду, Хмельницький покинув табор ^{зі} по-

їхав навздогін татарам і почав благати Хана. Хан викручував ся, а потім схопив Хмельницького і Виговського в полон. Козаки остались без гетьмана. Тоді взяв провід Іван Богун. В ночі вони обгородили свій табор із трох боків возами, скувавши їх ланцюхами і обконали ся валом. З четвертого боку було грузьке болото. Козаки почали відбивати ся против нападів польського війська, котре аж з трох боків почало страшенно палити з гармат. Почалась кривава битва. Козаки кілька раз виходили з табору і нападали на Поляків з думкою прорватись через ряди, бо се місце грозило неминучим погромом. Богато лягло труном як Поляків так і козаків. Три дні так били ся козаки, а на четвертий, в ночі, під проводом Богуна козаки вийшли з табору і цілою силою кинули ся на Поляків. Завзято били ся козаки та сила їх була значно менша і немогли пробитись через велике польське військо. Тоді почали перемовляти ся з Поляками, щоби зробити згоду, та Поляки поклали тяжкі услів'я і козаки рішили красше голови покласти, ніж пристати на ті услів'я. Бачить Богун, що не подужають козаки, так задумав вивести їх з табору через болото та невеличку але дуже багнисту річку Пляшівку. Щоб відвести очи ворогів, він наказав частині війська нападати на польське військо, а решта загачували болото та річку чим тільки можна було — возами, ланцюхами, кожухами, наметами, зерном, що лиш найшло ся в таборі. Через сі греблі у ночі на Петра і Павла він вивів більшу частину козаків. В таборі лишили ся мало ознакомлені з військовими порядками селяни. Хтось розпустив чутку, що старшина втікла їх покинувши на заріз. Счи-

нилась страшна колотнеча. Всі сунули до гребель. Дарма Богун кричав спинити ся і тримати ся порядку, всі як вівці натовпом кинули ся на слабкі греблі, пхали один другого в воду і багно, де тисячами топили ся. Решта, невеличка купка, що лишила ся захищати табор, не витримала натиску ворогів, кинула ся в річку, — бо красше втопитись ніж датись ворогам живцем у рики. Вони допливли до маленького острівця. Там били ся ще цілий день і всі лягли трупом. Се місце зветь ся Журавлихою.

Так скінчило ся се страшне бойовище, де полягло сила козаків і Поляків. Хижі орли, як чорна хмара, літали над полем та видерали очи, бо вже мясом ситі були. Вовки табунами збирали ся справляти свій кровавий бенкет.

16-го липня 1722 р.

помер гетьман Іван Скоропадський. В гетьмани його обібрано після Мазепи. Він по виборі на гетьмана подав просьбу до царя, щоби стверджено давні права України. Цар обіцяв, але прислав доглядачів і звелів гетьманови, щоби він роздав укр. землі московським урядовцям і поставив на Україні московське військо. Далі р. 1714 цар відібрав у гетьмана право давати полковницькі посади. Року 1722 після згоди зі Шведами Скоропадський поїхав у Москву привитати царя і просив, щоби з України виведено московське сійско і стверджено давні права, а в відповідь цар видав указ, яким ще більше ограничено права гетьмана і вольности України. Повернувшись до дому Скоропадський занедужав і помер 16 липня 1722

16-го липня 1834 р.

народив ся талановитий український письменник А. Свідницький.

17-го липня 1902 р.

почали ся рільні страйки в східній Галичині.

22-го липня 1883 р.

засновано першу українську інституцію „Народна Торговля” у Львові.

22-го липня 1811 р.

була велика пожежа в Київі, коли огнем знищено більшу частину міста і зруйновано памятники української старовини.

26-го липня 1662 р.

В той день Сомко і Ромаданівський побили Юрка Хмельницького під Каневом. Після гетьманування Івана Виговського знову почали ся великі заколоти на Україні, котрі нищили дуже край. Богато людей хотіло бути гетьманом. Нарешті вибрано за гетьмана сина Богдана — Юрка Хмельницького. Він під впливом бувшого гетьмана Виговського дотримав умову з Поляками, котру зробив Виговський і ся умова була потверджена з всякими змінами в Гуднові на Волині. Тим часом рідний дядько Юрка, переяславський полковник Сомко, домагав ся гетьманства. Для того він держав згоду з Москвою і хотів, щоби Право-

бережна Україна також підлягла Москві. До него пристали ніжинський, переяславський та чернігівські полки. На раді обрано гетьманом Сомка. Він мав багато прихильників, а до того був розумний і впливовий чоловік. По обраню його гетьманом на Лівобережній Україні він вів весь час боротьбу з Поляками та з гетьманом Правобережної України Юрком Хмельницьким і просив у Ромодановського підмоги від Москви. Нарешті Ромодановський рушив з московським військом і слободськими полками на Україну, щоб визволити Сомка, котрого під Переяславом обліг своїм військом Юрій з Поляками та Татарами. Як прийшов Ромодановський, Юрій почав відступати до Дніпра. Сомко нагнав його під Каневом і у прах розбив його військо та вигубив більш 10.000 козаків. Сам Юрій ледво втік до Чигирина. Після цього бойовища побачив Юрко, що не має сили гетьманувати і не вартий гетьманувати — скликав раду і зрік ся гетьманства, передавши булаву Павлови Тетері. А сам пішов у монасти у чернці.

28-го липня.

Коли Україна піддала ся Москві, — царські урядники почали заводити нові порядки, касувати давні права України і цілі обшари України стали тереном насильства. Нарешті дійшло до того, що року 1667 Москва увійшла в згоду з Польщею, щоби розділити Україну. Се дуже обурило провідників України, що Москва насмівала ся з прав укр. народа і його борби за своє визволенє з під польського ярма. Тоді визначні Українці, а передовсім гетьман Петро Дорошенко шукали иншої

опори. Сю опору найшов Дорошенко в Туреччині і заключив з нею умову, що вся Україна буде автономна і навіть не буде платити податків лише в разі потреби щоби Україна достарчала Туреччині в'їска. Сею згодою були невдоволені Запорозжці і почала ся домашня колотнеча. Воюючи з Поляками він ще мав клоніт з своїми. Та року 1672 Дорошенко в літі, з своїм війском рушив на Польщу і з війском Турецьким. Разом з Дорошенком турецьке військо розбило Поляків під Каменцем на Поділю та коло Четвертенівки над Богом. Богато і інших городів взяли Українці, а між иншими і Львів. Польща мусіла підписати ганебну для себе умову. По тій умові Польща зрікала ся Україні і признавала її власністю козаків і Україна в давних межах перейшла в руки Петра Дорошенка, котрий був найсвітлішою людиною того часу і тяжко боров ся за права України. Ся битва відбула ся 28 липня 1672 р.

28-го липня 1015 р.

помер великий князь український Володимир. Кн. Володимир був внуком Сьв. Ольги, котра перша приняла Христову віру. Коли умер батько Володимира, кн. Сьвятослав, — він лишив малих дітей, за котрих князювали бояри. Се панованє наробило великого безголовя на Україні. Князі між собою били ся, та молодший син Сьвятослава кн. Володимир, заходив ся енергічно всіх помирити і зеднати всі землі українські в одну державу під головним містом престольним Київ. Він в тій ціли вів великі війни і нарешті досягнув своєї ціли.

Потім він сам, прийнявши Християнство, силою звелів крестити всіх Русинів-Українців і тим завів на Українській землі християнство. За великі його заслуги названо його Великим, а за прислугу Христовій вірі — проголошено його Сьвятим.

В честь великого діяча України, Руський Народний Союз в Америці проголосив його своїм заступником-покровителем і що року члени Р. Н. С. повинні гідно і урочисто відсьвяткувати се велике сьвято і не забувати, що нас вяже з давними діячами України одна кров і від нас вимагаєть ся хосенної праці для красної будучности України.

Отсим повідомляє ся дотичних, що хто зложив на просьвітні видавництва передплату тільки за пів року с. е. 50 цнт., такому не вишлемо вже книжочки за серпень, если не надішле належної передплати бодай за третий квартал.

Від редакції Пр. Ком. Р. Н. С.
